

Posmrtný život dat

Proč by nás mělo zajímat,
co se stane s našimi daty,
až zemřeme

Carl Öhman

STUDIA NOVÝCH MÉDIÍ

KAROLINUM

Posmrtný život dat

Proč by nás mělo zajímat, co se stane
s našimi daty, až zemřeme

Carl Öhman

Z anglického originálu *The Afterlife of Data. What Happens to Your Information When You Die and Why You Should Care*,
vydaného nakladatelstvím The University of Chicago Press
v roce 2024, přeložila Zuzana Šťastná
Doslov napsal Tomáš Dvořák

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Praha 2026
Edici řídí Josef Šlerka a Tomáš Dvořák
Redakce Václav Hozman
Grafická úprava Jan Šerých
Obálka a sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

Na obálce: Turritopsis dohrnii a Adobe Photoshop 27.0.0

© 2024 by The University of Chicago. All rights reserved
Czech edition published by arrangement with Agentia literara Livia Stoia
© Carl Öhman, 2026
© Univerzita Karlova, 2026
Translation © Zuzana Šťastná, 2026
Afterword © Tomáš Dvořák, 2026

ISBN 978-80-246-6294-7
ISBN 978-80-246-6298-5 (pdf)
ISBN 978-80-246-6422-4 (epub)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod. Věc veřejná	9
Noví natuřáci	9
Co dělat s digitálními mrtvými?	12
Věc veřejná	17
1. Od kostí k bajtům	25
Počátky	25
Hluboký čas mrtvých	27
Přenosní mrtví	33
Přístav, z něž vyplouváme	39
Kde jsme teď?	47
2. Jak uvažovat o digitálních ostatcích	53
Co jsou digitální ostatky?	53
Přízrační řidiči a modlitební boti	56
Informační mrtvola	62
Lze mrtvým ublížit?	67
Digitální encyklopedie mrtvých	73
Brutův pokoj	76
Jsou však data opravdu tak cenná?	84
3. Vzestup posthumního digitálního průmyslu	89
Ash a Martha	89
Ekonomika digitálního posmrtného života	91
Kritika průmyslu posmrtného života	100
Muzea online	107
4. Kdo vlastní (digitální) minulost?	111
Vážná nebezpečí	111
Kdo stojí za uchování?	112
Co když Facebook zkrachuje?	121

Orwellovo varování	127
Decentralizace moci	130
5. Život v posmrtnosti	137
V kůži Maxe Broda	137
Jaké „podmínky“ a jaká „posmrtnost“?	139
Povinnosti archeopolitů	142
Co dělat?	146
Epilog	155
Poděkování	157
Bibliografie	159
Doslov k českému vydání (<i>Tomáš Dvořák</i>)	167
Rejstřík	176

Marii

ÚVOD VĚC VEŘEJNÁ

Civilizaci tvoří mrtví.
— Thomas Laqueur

NOVÍ NATUFIÁNCI

Lze si představit, že být člověkem znamenalo v kočovných počátcích našeho lidského rodu především neustále za sebou něco zanechávat. Čemukoli, co nebylo možno nést, bylo třeba dát sbohem, dokonce i lidem. Když někdo zemřel, ať už stářím, na nemoc nebo násilnou smrtí, nešlo ho vzít s sebou. Jeho kosti byly ponechány napospas zemi a ta je pomalu strávila. Všechno, co se dalo nést na ramenou nebo táhnout po prašné zemi za sebou, muselo sloužit živým. Vzpomínky přetrvávaly jen v hlavě. Tento kočovný život určený stěhováním z místa na místo neskýtal příliš prostoru pro to, aby si bylo možno někoho trvale připomínat. A jelikož společenství nemělo hmotné prostředky k tomu, aby uchovávalo vzpomínky na ty, kdo odešli, nakonec na jedince ze své minulosti zapomínalo.

Když se ovšem tento neustálý nomádský pochod lidstva kupředu konečně zastavil, nevyhnutelně nastal čas na změnu. Jakmile vznikla první trvalá sídla, už nebylo možné nechávat věci za sebou.¹ Je ko-

¹ Jak podrobněji rozvedu v první kapitole, vznik prvních trvalých sídel a přítomnost mrtvých se ovlivňovaly vzájemně. Podle některých názorů vznikla sídla *kvůli* blízkosti k mrtvým, a nikoli naopak.

neckonců zjevné, že pokud neodejdete od mrtvých, oni rozhodně neodejdou od vás. Jedním z prvních společenství, v němž tato změna proběhla, byli příslušníci kultury Natúfien, obývající přibližně území dnešního Izraele. Jako většina kultur pozdního paleolitu sbírali natufiánci zrna planě rostoucích obilovin a používali kamenné nástroje. Výjimeční jsou ovšem tím, že se u nich objevil zvláštní pohřební obřad, který se později rozšířil a stal se běžným v kulturách neolitu. Těla mrtvých nebyla zanechávána v písku, nýbrž zůstávala mezi živými, pohřbená buď pod jejich příbytky, nebo ve zdech, které spojovaly domovy spřízněných rodin. Příkladnějším pro nás coby lidi moderní doby je ovšem na tomto rituálu šokující spíše fakt, že natufiánci od těla oddělovali hlavu a tu pak uchovávali, a dokonce zdobili. Obličejovou tkáň nahradila sádra a do důlků se namísto očí zasadily lastury. Ozdobená lebka se pak umístila do hliněných chýší živých, vedle bezpočtu dalších podobných lebek.² Časem tak natufiánci doslova sdíleli své domovy se sádrovými tvářemi celých generací svých předků, které na ně shlížely ze zdí lesknoucíma se lasturovými očima.

Toto pobývání v bezprostřední blízkosti zesnulých bylo z dějinného hlediska zásadním přelomem. Mám-li parafrázovat výrok Roberta Pogue Harrisona, vznikl tak prostor, v němž se mohly potkávat dva světy, ten nadzemní a ten pod zemí, a vzájemně se vykládat.³ Umocňovalo se tím vědomí, že mrtví se nadále účastní dění ve světě živých, čímž byly podle některých názorů položeny samotné základy lidské civilizace. Během tisíciletí, která uplynula od mladší doby kamenné, se objevovaly stále nové, méně morbidní podoby onoho zvykového oddělování hlav. Při pohřbech římských patricijů se někdy používaly malované masky zvané *imago*, které se vyráběly z voskových odlitků tváří zemřelých předků a které si herci nasazovali, aby tak vyjádřili, že rodové společenství zesnulého vítá a přijímá do svého středu. Ve starověkém Egyptě se, jak známo, těla mrtvých celá balzamovala a pohřbívala pod jedněmi z největších architektonických divů, jaké náš lidský druh zná. V jistém smyslu

² Výborný souhrn poznatků o neolickém pohřbívání nabízí práce Michaela Parkera Pearsona, zejména jeho kniha *The Archaeology of Death and Burial*.

³ Ničí dílo nemělo na tuto knihu větší vliv než Harrisonovo. Pokud na následujících stránkách budu s to říci něco podstatného, bude to pravděpodobně parafráze jeho slov. Viz zejména R. P. Harrison: *The Dominion of the Dead*.

žijeme ve světech mrtvých stále, neboť nadále mluvíme jejich jazyky, obýváme jejich města a země a navazujeme na jejich odkaz. Shrnuto a podtrženo, kdekoli se vyskytli lidé, byla jejich kultura ovlivněna tím, jak se vztahovali k předchozím členům svého společenství. Jak to lakonicky zformuloval historik Thomas Laqueur: „Civilizaci tvoří mrtví.“⁴

Navzdory těmto zmodernizovaným způsobům, jak mrtvé (symbolicky) udržet v prostředí domova, je dlouhodobým historickým trendem spíše jejich postupné vytěsňování z prostor, v nichž se běžně pohybujeme. V moderní době, kterou akademici označují za éru „zakázané smrti“, se nám mrtví připomínají jen málo nebo vůbec ne.⁵ Jako by v našich očích narušovali zavedený řád, a coby rušivý element je tudíž třeba je stůj co stůj skrývat. Jen málokdo z lidí naší moderní doby (přinejmenším v mladších generacích) kdy viděl mrtvé tělo, natožpak aby byl svědkem něčí smrti. V novodobých společenstvích jsou namísto toho zesnulí vyhošťováni na místa, kde o nich nemusíme přemýšlet, leda snad při konkrétních příležitostech, jako jsou Dušičky nebo občas nějaký ten pohřeb. Leží tam ukryti stranou každodenního života, vykázáni na hřbitov nebo do archivu, kterážto místa jsou sice otevřená a lze je navštěvovat, ale v konečném důsledku nic nebrání tomu, aby se na mrtvé jednou zapomnělo. V moderní době jsou zkrátka mrtví zpravidla *někde jinde*.

Tedy spíše *byli*, až doteď. Dnes se znovu objevují na místech, kde běžně žijeme, s tím rozdílem, že se už většinou nejedná o hliněné chýše, nýbrž internetové servery. Namísto lebek zabudovaných ve zdech na nás tváře mrtvých zírají z profilů, které po nich zůstaly na sociálních médiích, z fotogalerií uchovávaných v chytrých telefonech a z bezpočtu dalších stop, které po sobě lidé zanechávají při svém každodenním pobývání na internetu. Jsou neustále přítomni a jejich počet den ode dne roste – natolik, že za pouhých pár desítek let jich bude na některých sociálních sítích více než profilů živých uživatelů. Pokud tedy mrtví „tvoří civilizaci“, pak se zdá, že se naše civilizace ocitá na prahu změny srovnatelné s tou, kterou prožili první paleolitičtí osadníci. Novými natuflány jsme my.

4 T. W. Laqueur: *The Work of the Dead*, s. 81.

5 P. Ariès: *Western Attitudes toward Death*, s. 85.

CO DĚLAT S DIGITÁLNÍMI MRTVÝMI?

Ve věku digitálních médií se prakticky veškeré společenské dění automaticky zaznamenává. Skoro po všem, co děláme, zůstává nějaká stopa, ať už jsme to zamýšleli, nebo ne. Naše chování a sociální vztahy lze zmapovat díky záznamům na sociálních médiích, jejichž prostřednictvím komunikujeme s druhými, informace o našem hudebním a filmovém vkusu se uchovávají na streamingových platformách, kde hledáme zábavu a rozptýlení, vzorce našeho spotřebitelského chování se dají vyčíst z toho, jak používáme své platební karty, a údaje o našich vyhledávacích aktivitách se zaznamenávají a ukládají na jeden ze zhruba dvou a půl milionu serverů Googlu.⁶ Na serverech končí i činnosti provozované mimo internet. Mnoho aplikací vysílá každé dvě vteřiny geolokační signály, takže podávají téměř dokonalý obrázek o tom, kde se jejich uživatelé právě pohybují. Například aplikace Apple Health, předinstalovaná na každém iPhoneu, automaticky sleduje každý uživatelův krok a ukládá tyto informace v cloudu. Pokud tedy používáte produkty Apple, pak někde existuje soubor dat, která skýtají poměrně přesný obrázek o tom, v jak dobré (nebo špatné) kondici jste v průběhu let byli. Ať už aktivně používáte internet, nebo ne, váš život produkuje neustále bobtnající objem dat, jakýsi digitální stín, který se vám stále více podobá.

V souhrnu představují tato data jakýsi téměř dokonalý otisk – hyperrealistickou a trojrozměrnou masku *imago*, která není z vosku, nýbrž z jedniček a nul. Na rozdíl od našich biologických těl a také na rozdíl od vosku se ovšem tento nový digitální otisk po naší smrti nerozloží. Pokud ho někdo neponičí nebo schválně nesmaže, zůstane neporušený, nedotčený tím, co je souzeno veškerému organickému životu. Když přicházíme s mrtvými do styku prostřednictvím dat, která za sebou zanechali – tedy toho, čemu badatelé říkají „digitální ostatky“ –, nemáme před sebou jen symbolickou masku, nýbrž celý datový život, vychladlý a ztuhlý korpus informací.⁷

Technologické nástroje ke zpracovávání a „vytěžování“ našich dat se zatím vyvíjejí překotnou rychlostí. Pod záminkou lepšího

6 Toto číslo je odhadem, který v roce 2016 zveřejnila výzkumná společnost Gartner; viz Google Data Center FAQ.

7 J. Lingel: The Digital Remains; P. Stokes: Deletion as Second Death.

zacílení reklamy vzniklo celé nové odvětví, které předpovídá chování lidí na základě jejich datových stop. Snad vůbec nejznámější je případ, kdy aplikace Target na základě dat z kreditní karty jistě náctileté dívky odhadla, že je dotyčná dívka těhotná, ještě dříve, než to zjistili její rodiče.⁸ Není to ideální příklad, protože některé věci opravdu nekupuje nikdo jiný než těhotné ženy. Cílená reklama se nicméně i díky rychlému vývoji umělé inteligence (AI) podstatně zdokonalila. Dáme-li dnešním algoritmům k dispozici dostatek dat, možná vám správně předpovědí těhotenství, ještě než na ně přijdete obvyklými způsoby. Fungují dokonce natolik dobře, až mnoho lidí dospělo k přesvědčení, že jejich telefony „odposlouchávají“ jejich hovory, aby jim mohly nabízet reklamy na produkty, o nichž se zmínili. Pravda je ovšem taková, že hromady dat, která za sebou lidé zanechávají, umožňují AI díky jejím prvotřídním analytickým schopnostem predikovat jejich chování mnohem lépe, než si oni sami při své omezené představivosti dokážou uvědomit. Pokud mi nevěříte, přihlaste se na stránky ChatGPT firmy OpenAI, zadejte tam nějaký text, který jste napsali, a požádejte ChatGPT, aby vytvořil nový text ve stejném stylu. Působí-li přesně tak jako něco, co byste doopravdy sami napsali, nezoufejte – takto předvídatelná je většina lidí a stejně předvídatelné jsou i texty, které píší.

Prediktivním algoritmům je jedno, zda je člověk živý, nebo mrtvý. S dostatkem dat je lze vycvičit v tom, aby předpovídaly, co by někdo udělal či řekl, nebo jak by mluvil, kdyby byl stále naživu. Společnost Amazon nedávno oznámila, že její hlasová asistentka Alexa má novou funkci – poskytne-li se jí pouhá jedna minuta hlasového záznamu, naučí se mluvit hlasem vašeho zemřelého příbuzného. V podobném duchu vyznívá i nizozemský projekt, jehož cílem je vytvořit na základě všech dostupných dat o Rembrandtově díle „novou“ Rembrandtovu malbu. Umělá inteligence analyzovala veškeré možné aspekty Rembrandtova stylu – práci se světlem, motivy, tahy štětce, úhly pohledu apod. – a z těchto opakujících se rysů vzniklo cosi, co by na většinu lidí působilo jako autentický portrét od Rembrandta. Totéž bylo provedeno i s Beethovenovou nedokončenou Desátou symfonií. Aplikace s názvem Historical Figures dokonce umožňuje svým uživatelům „poklábosit si“ s mrtvými postavami z dějin,

8 K. Hill: How Target Figured Out a Teen Girl Was Pregnant before Her Father Did.

například s Adolfem Hitlerem či s Ježíšem Nazaretským, a to na základě toho, co o nich z dějin víme. Umělá inteligence dokáže i s poměrně malým množstvím dat vytvořit z odkazu kohokoli virtuální subjekt, který je schopen interagovat s okolím.

I ten nejzdrženlivější uživatel internetu o sobě samozřejmě zanechává mnohem více informací než Rembrandt nebo Beethoven. A tak jako v Rembrandtových obrazech i v našich digitálních ostacích se dají vysledovat principy, které lze v budoucnu použít znovu – jen jde o vzorce mnohem podrobnější. Z dat, která za sebou zanecháváte, lze doslova vydestilovat vaši osobnost. Jak si v této knize podrobně ukážeme, věnuje se tomu celé jedno rychle se rozvíjející odvětví ekonomiky. Například start-up MIT s názvem Eterni.me nabízí uživatelům virtuálního avatara, který se na základě jejich datového profilu dokáže vyjadřovat, chovat a vypadat úplně stejně jako oni.⁹ Podle představ svých tvůrců má tento virtuální aktér učinit uživatele „prakticky nesmrtelnými“ a umožnit jim mluvit s jejich potomky. Tentýž produkt nabízí také nový konkurent na trhu, Hereafter AI, a patentovou přihlášku na něco podobného si nedávno podal i Microsoft. Naše přítomnost online možná už brzy nebude omezena na statické fotografie a záznamy informací; vedle nich bude působit interaktivní aktér, který bude samostatně reagovat na nové vstupy nebo přinejmenším dál tvořit nový obsah. Řečeno jinými slovy, ony tváře, které na nás zírají ze stěn našich digitálních příbytků, se pomalu začínají rozpovídat.

To, co jsem tu právě popsal, může působit víc jako science fiction než jako realita. Jenže automatizace naší posmrtné přítomnosti na internetu není žádný vzdálený futuristický sen. Ani nevyžaduje nijak zvlášť vyspělé technologie. Ve skutečnosti je to naopak stále běžnější fenomén, který většinou funguje prostřednictvím mobilních aplikací a často je propojen s nejrůznějšími náboženskými a kulturními zvyklostmi. Vezměme si stále oblíbenější islámské modlitební aplikace. Tyto rodící se služby automaticky odesílají z profilů, které mají jejich uživatelé na sociálních médiích, prosebné modlitby. Stačí si je tedy předplatit a ony se už postarají o to, abyste byli na internetu patřičně zbožní, a nezřídka se i výslovně zaručí, že budou v odesílání mod-

9 V době psaní této knihy se zdá, že Eterni.me došly finance a už se na internetu nevyskytuje. Dále se tomuto tématu budu věnovat ve druhé kapitole.

liteb pokračovat i po vaší smrti.¹⁰ Jak si ukážeme dále v této knize, tyto aplikace každý den produkují miliony automatických tweetů, jejichž odesílateli jsou stále častěji mrtví. Jinak řečeno, ta nejběžnější forma automatizované posmrtné přítomnosti zesnulých není navzdory obecnému přesvědčení spojena s žádným supervyspělým startupem ze Silicon Valley, nýbrž má své kořeny v modlitbě, tedy v prastarém duchovním zvyku. Z takovýchto tweetů navíc nemusí být nijak výslovně patrné, že přicházejí ze záhrobí, protože profily, z nichž jsou odesílány, zůstávají pořád stejné. S internetovým obsahem zveřejněným zemřelými uživateli jste se už nejspíš setkali i vy sami – jen o tom ještě nevíte.

Nejzásadnější změnou ovšem není tato nová interaktivita mrtvých, nýbrž jejich stálá *dostupnost*. Většina z nás už má jednoho či více zemřelých přátel, jejichž obličej se nám nadále zjevují v našich informačních kanálech nebo se k jejich fotografiím a starým zprávám vracíme pro útěchu. Na rozdíl od hrobu či papírového alba fotografií jsou digitální ostatky dostupné prakticky odkudkoli, a to v takové kvalitě a detailnosti, jaké bychom si dříve nedokázali představit. Tak například můj dědeček, jenž zemřel před několika lety, pro mě zůstává neustále na dosah. Kdykoli se mi zachce, mohu vzít telefon, otevřít Instagram a podívat se na videozáznam toho, jak lyžuje ve švédských horách. Slyším jeho optimistický hlas, můžu si přečíst, co jsme si vzájemně psali, a zasmát se tomu, jak ironizoval moje rozvášněné komentáře k politickému dění. Dokonce můžu poslat příspěvek na jeho Facebook. Část z něj tu pořád zůstává a totéž platí téměř pro všechny už zemřelé lidi, které jsem osobně znal. V éteru žijí dál, jsou stále na dosah v kapse, spolu se všemi ostatními lidmi, které člověk zná a s nimiž pravidelně udržuje kontakt. Kamkoli se hneme, jdou mrtví s námi.

Tak jako vznik prvních trvalých sídel v pozdním paleolitu znamená i tato stálá přítomnost mrtvých zásadní přelom v tom, jak se vztahujeme ke své minulosti a k těm, kdo ji obývají. Zavádí se tu nový způsob pobývání s mrtvými a já na tuto jejich přítomnost v našich životech budu nadále odkazovat jako na „posmrtnost“. Používám-li toto slovo, rozhodně jím neoznačuji žádnou formu digitální nesmrtnosti, tedy přežívání našich duší v elektronické podobě.

Vyhlídkou na něco takového se ve svých představách opájejí společenství takzvaných transhumanistů, kteří věří, že digitální revoluce je dalším krokem ve vývoji lidského druhu. Přinejmenším v dohledné budoucnosti (a ještě o pěkný kousek dál) nejde nicméně rozhodně o vyhlídku reálnou.¹¹ Neříkám také, že naše digitální ostatky nevyhnutelně přetrvávají navěky. I digitální data jsou tak jako všechno ostatní na světě závislá na existenci hmotných předmětů – kabelů, serverů, sítí a tak dále.¹² Jejich životnost je omezena zákony termodynamiky. Jsme a vždy zůstaneme v zásadním slova smyslu koneční. Posmrtností myslím spíše jakési přeuspořádání vztahu mezi živými a mrtvými, způsob existence, v němž je normální, že mrtví zůstávají mezi živými nadále přítomni. Na rozdíl od hřbitovů, archivů či fotografických alb, kde jsme mrtvé uchovávali už dříve, totiž internet jen občas nenavštěvujeme. Na internetu dnes *žijeme*. Nikdo dnes neříká, že se připojuje online – ani že je offline, když internet zrovna nepoužívá. Jsme připojeni neustále, neustále se nacházíme *uvnitř* sítě. I když zrovna nemáte s sebou svůj notebook nebo telefon, můžete být poblíž auta, ledničky nebo televize, které na internet napojeny jsou. Bílá kniha vydaná analytickou firmou Juniper Research obsahuje odhad, podle nějž měl celkový počet přístrojů napojených na internet stoupnout do roku 2024 na 83 miliard.¹³ V této obří síti propojených zařízení žijeme takzvaný *onlife*, mám-li použít termínu, který zavedl filosof Luciano Floridi. Jde o způsob existence, v němž je vše stále na dosah – dokonce i minulost.¹⁴ Poprvé za celé tisíce let žijeme díky propojeným webovým archivům ve stejné matici jako mrtví. Hranice, která náš svět kdysi oddělovala od jejich, rychle mizí.

Je namísto mluvit o *podmínkách posmrtnosti*, neboť to, jak nebo zda vůbec se jako společnost rozhodneme žít v přítomnosti předchozí generace, zůstává nezodpovězenou otázkou. Nejde totiž o návrat k nějakému prvotnímu, přirozenějšímu vztahu k zemřelým. Jak nám připomíná filosof Hans Ruin, „etické a politické interakce mezi mrtvými a živými zůstanou vždy nedořešenou otázkou – jedná se o víc

11 Viz N. Bostrom: *Transhumanist Values*; a E. Steinhart: *Survival as a Digital Ghost*.

12 Křehkost digitálních dat objasňuje podrobně čtvrtá kapitola. Dobrý přehled některých otázek spojených s uchováváním dat nabízí R. S. Whitt: „Through a Glass, Darkly“.

13 IoT – The Internet of Transformation 2020.

14 Floridi představuje tento koncept v textu *The Onlife Manifesto*.

než jen o rozhodnutí, zda být s mrtvými, nebo bez nich¹⁵. S tímto názorem se bez výhrad ztotožňuji, nicméně jde především o to, že tato nedořešená otázka se nám nikdy nezjevuje v nějaké obecné, neutrální podobě. Vždy má podobu technologických a materiálních podmínek, za nichž mrtví zůstávají přítomni. S příchodem internetu a se vznikem onoho způsobu života, kterému říkáme *online*, se změnily okolnosti našeho interagování s mrtvými, podmínky, které nám umožňují si je pro sebe interpretovat a jednat s nimi. Stejně jako se museli natufiánci náhle vypořádat s otázkou, co dělat s těly mrtvých, my dnes čelíme otázce, jaký postoj zaujmout k jejich digitální přítomnosti. Jsou tu a neodejdou, pokud se sami nerozhodneme se jich zbavit.

VĚC VEŘEJNÁ

Tato kniha objasňuje etické, politické a ekonomické výzvy, které s sebou přináší naše posmrtnost. Jde o něco, co se týká nás všech. Jak víme z osobní zkušenosti, pokud někdo právě ztratil milovanou osobu, vyrovnat se s posmrtnou přítomností zesnulého může být obtížný proces, zejména šlo-li o nejbližšího příbuzného. Pokud za sebou zesnulý nezanechá žádná hesla, jak lze odstranit jeho internetové účty a profily? Jak jeho internetové kontakty zpravit o tom, že zemřel? A co jeho digitální majetek, předplatné a virtuální avatary? O těchto otázkách lidé zatím běžně nepřemýšlejí. Jde o nově vyvstalé problémy, které často vzbuzují obavy a na které nejsme dostatečně, nebo dokonce vůbec připraveni. Při zřizování internetových platform se navíc těmito otázkami málokdy někdo zabývá, což znamená, že chceme-li odstranit profil uživatele nebo ohlásit jeho smrt, narážíme leckdy na problémy – zejména se to týká starších lidí, kteří se ve webových aplikacích a stránkách neorientují. Přítomnost digitálních zbytků zesnulých navíc vzbuzuje i otázky, které mají spíše etickou povahu. Měla by se něčí internetová přítomnost po jeho smrti vymazat? Nebo je naopak zásadně důležité ji uchovat? A kdo je v této otázce oprávněn rozhodovat? Má mrtvý stále ještě právo na soukromí? A co firmy, které data mrtvých spravují a vlastní – jaké by

15 H. Ruin: *Being with the Dead*, s. 195.

ty měly mít povinnosti? Odpovědět si na tyto otázky musí v konečném důsledku každý z nás jako jednotlivec.

Zároveň ale uvedeným otázkám čelíme i kolektivně, jako společnost či spíše jako kultura, která reaguje na přetrvávající přítomnost předchozích generací. Naše zkušenosti jakožto jednotlivců nejsou v tomto směru tak podstatné, protože tento problém nás zasahuje všechny, ať už naši blízcí používají internet, či ne. Podle údajů OSN o vývoji světové populace se očekává, že jen během příštích tří desetiletí zemrou zhruba 2,2 miliardy lidí (což za celé století činí téměř osm miliard), a mnozí z nich za sebou zanechají značný objem dat.¹⁶ Tato data nakonec zaplní servery platform, které používáme pro běžnou každodenní komunikaci. Jak poměrně podrobně nastiňuji v druhé kapitole této knihy, na Facebooku může počet mrtvých převýšit počet živých už kolem roku 2070. Pokud tato sociální síť poroste týmž tempem jako dnes, nahromadí se na ní do konce století až pět miliard profilů zesnulých uživatelů prakticky z celého světa. A podobná budoucnost čeká každou sociální síť a každou firmu, která shromažďuje údaje o svých zákaznících. Jejich uživatelé či zákazníci jednoho dne zemrou. A co pak? Facebook jako provizorní řešení umožňuje rodinám zesnulých, aby jejich profil buď odstranily, nebo jej proměnily v jakýsi digitální pomník. Co se ale stane, až zemrou i sami strážci takovýchto památníků? A zatímco serverům pomalu, ale jistě začínají vládnout mrtví, což ohrožuje samotný podnikatelský model platform financovaných reklamou, my nadále stojíme před touž nezodpovězenou otázkou: Co budeme dělat s jejich daty? Co *máme* dělat s jejich daty?

Jak budu v této knize opakovaně zdůrazňovat, naše odpověď na tuto otázku bude mít i mnohem dalekosáhlejší důsledky než ty, které se týkají jen uživatelů osobně, a to bez ohledu na to, jak si nakonec odpovíme. Pokud skutečně platí, že „civilizaci tvoří mrtví“, měly by se tímto problémem zabývat celé společnosti, nikoli jen jednotlivci a jejich rodiny. Proč? Protože digitální ostatky miliard lidí, kteří dnes používají internet, představují něco víc než jen soubor uživatelských historií jednotlivců. V souhrnu tvoří naši kolektivní digitální minulost, díky níž se jako společnost můžeme dále vztahovat ke svým někdejšími členům. Je dost dobře možné, že ono obrovské množ-

16 Odbor hospodářských a sociálních věcí Sekretariátu OSN: World Population Prospects.

ství dat, jež dnes produkuje, představuje největší archiv záznamů o lidském chování v dějinách našeho druhu. Možná se z něj – ze společného digitálního kulturního dědictví lidstva – stane dokonce hlavní zdroj historických informací, který předáme příštím generacím.¹⁷ Měli bychom si dobře rozmyslet, jak budeme toto dědictví spravovat.

Na rozdíl od předchozích typů historických pramenů není souhrn našich digitálních ostatků jen odrazem či zobrazením života na počátku jednadvacátého století. Digitální ostatky stále více *jsou* náš život. Ve světě, kde všichni žijeme *online*, ztrácí dichotomie mezi časem, kdy jsme online, a časem stráveným offline postupně význam, protože naše životy se stále více odehrávají *uvnitř* internetové sítě. Události a hnutí, jako jsou například iniciativy Black Lives Matter, #MeToo a povstání v rámci arabského jara, se do značné míry už zrodily v digitální podobě. Jejich datové stopy nejsou jen zachycením událostí „z reálného světa“. Tyto události od samého začátku existovaly online a pro příští generace, které se budou snažit porozumět své minulosti, budou nedocenitelným zdrojem informací. Představme si na chvíli, že bychom měli přístup k facebookovým zprávám Napoleona Bonaparta nebo k datovým vzorcům německé populace ve třicátých letech dvacátého století. Co poučejšího si lze představit?

Někteří lidé mohou považovat obsah zpráv vyvěšovaných na sociálních médiích za pouhý „odpad“. Ve skutečnosti ale patří odpad k nejbohatším zdrojům informací o starověkých kulturách. Chrámy a pomníky nám toho mohou říci mnoho o elitách, jež ve starověkých společnostech vládly, ale o každodenním životě obyčejných lidí, kteří jim byli podřízeni, prozrazují jen málo. Z toho, co lidé považují za všední, se ovšem o jejich každodenní existenci lze často dovědět mnohé. Vzhledem ke všudypřítomnosti internetu a jeho celosvětovému dosahu máme navíc možná poprvé v dějinách příležitost zaznamenávat historii tak, aby skutečně odrážela rozmanitost lidského pobývání na Zemi, nejen životy vybrané (mužské) elity, o nichž nás záznamy zanechané našimi předky zpravují nejčastěji. Shromažďování digitálních ostatků jako takové tedy vyvolává otázky, na jaké nemusela odpovídat žádná z předchozích generací – ptáme se, čím

17 R. S. Whitt: „Through a Glass, Darkly“; N. Brügger – R. Schroeder (ed.): *The Web as History*; S. Graham – I. Milligan – S. Weingart: *Exploring Big Historical Data*.